УДК 811.161.1'373.6 +811.161.2'373.6

Ріднева Л. Ю.

КОЛЬОРОНАЗВИ В НАРОДНІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.

Стаття присвячена дослідженню медичних термінів (народних медичних найменувань російської та української мов), структура яких містить колоративи. Визначено семантичні особливості зазначених термінологічних одиниць, їх зв'язок з іншими медичними назвами,визначено вплив світоглядного чинника на принцип номінації.

Ключові слова: лексикологія, колоративи, медична термінологія, семантична структура, принципи номінації.

Риднева Л. Ю. Цветообозначения в народной медицинской терминологии русского и украинского языков. – Статья.

Статья посвящена исследованию медицинских терминов (народних медицинских наименований русского и украинского языков), структура которых содержит колоративы. Определены семантические особенности указанных терминологических единиц, их связь с другими медицинскими названиями, определено влияние мировоззренческого фактора на принцип номинации.

Ключевые слова: лексикология, колоратив, медицинская терминология, семантическая структура, принципы номинации.

Ridneva L.Y. Koloratuves in the national medical terminology russian and ukrainian languages. – Article.

The article is devoted to the medical terms (medical folk names Russian and Ukrainian Languages), whose structure contains koloratyvs. Defined semantic features of the terminological units, the irrelation ship with other medical names, the influence of ideological factors on the principle of nomination.

***Keywords: lexicology, koloratyvy, medical terminology, semantics tructure, principles of nomination*.**

Дослідження термінології займає значне місце серед наукових лінгвістичних розвідок. Увага мовознавців спрямована на термінологію найрізноманітніших галузей знань. Зокрема зацікавленість вчених викликає термінологія медицини. Останнім часом велика увага приділяється вивченню саме цього мовного пласта. Досліджується специфіка термінології медицини: термінотворення, структурні та функціональні особливості. Значна увага приділяється функціонуванню медичних термінів в художній літературі[7], звертається увага на семантичні зрушення в структурі медичного терміну[8]. Все це засвідчує актуальність проблеми.

Разом з тим, в полі зору сучасних мовознавців знаходиться проблема дослідження кольороназв, про що свідчить значна кількість наукових праць. В них аналізується семантична структура колоративів, їх стилістична функція [1;6;11;15], дається опис складу кольороназв у психолінгвістичному аспекті [1]. Увага до позначень кольору пояснюється тим, що сприйняття світу людиною відбувається з допомогою кольору і через колір. «Важко уявити сферу людської діяльності, в якій не був би присутній фактор кольору. В культурі людства колір завжди мав важливе значення, оскільки тісно пов’язаний з філософським та естетичним осмисленням світу»[6, 1]. Особливе місце займають наукові праці, в яких актуалізується дослідження кольороназв в світлі лінгвокультурологічної парадигми. «Перспективність використання метода лінгвокультурологічної інтерпритації в лінгвистичних дослідженнях не викликав сумніву, за допомогою цього методу можна досить об’єктивно відновити ті смислові трансформації, які відображали відповідну тій чи іншій епосі наївну картину світу, а також реконструювати ментальні установки, світоглядну систему в цілому» [6, 3].

У нашому дослідженні здійснена спроба, поєднавши дві означені проблеми, дослідити медичні терміни, структура яких містить кольороназви, встановити семантичні особливості зазначених термінологічних одиниць, їх зв'язок з

іншими (синонімічними) медичними позначеннями, визначити вплив світоглядного чинника на принцип номінації, оскільки «виявлення лексико-семантичних особливостей кольороназви і її символізму відіграє важливу роль у визначенні національно-культурної специфіки мовних і мовленнєвих засобів» [13, 194]. Матеріалом дослідження обрано позначення хвороб та хворобливих станів у народній медицині російської і української мов, а також окремі найменування із офіційної медицини.

Як відомо, процес номінації обумовлюється певною ознакою або комплексом ознак різного характеру (зовнішніх, внутрішніх, актуальних, диференціальних тощо), які презентують об'єкт номінації. Однією з найчастотніших ознак, що характеризує об'єкт, є колір.

Презентуючи колір як визначальну ознаку в медичних найменуваннях, окреслимо деякі питання, що стосуються особливостей позначень кольору в мові. Загальновизнаними є сім основних спектральних кольорів: ***червоний, жовтий, зелений, синій, фіолетовий, оранжевий***, які належать до *хроматичних*. Кольори ***білий, сірий і чорний*** належать до *ахроматичих*. Однак лексем на позначення кольору значно більше, оскільки людське око розрізняє від 500 до 2,5 мільйонів відтінків [9, 29]. У мові та мовленні функціонують найменування змішаних кольорів, похідних від основних, які різняться відтінками***: коричневий, малиновий, смарагдовий*** тощо. За даними каталогу позначень кольору в російській мові налічується біля 2000 найменувань кольору, серед яких виділено100 найбільш вживаних[5].

З точки зору належності кольороназв до різних частин мови значну групу складають прикметники (***синій***), іменники (***зелень***), дієслова (***почервоніти***), частини мови , що означають відтінки з допомогою префіксів і префіксальних слів (***чорний-пречорний***), суфіксальні утворення (***жовтуватий***); сполучуваність двох або декількох слів (***колір морської хвилі***), порівняльні звороти (***пшеничний колір волосся, очі-волошки***).

Деякі достатньо часто вживані кольоропозначення мають неясне семантичне наповнення і виконують в реченні певну емоційно-експресивну

роль: «сіро-буро-малиновий» говорять, коли предмети не мають певної кольорової семантики, або у випадку, коли стараються не акцентувати символічну увагу на якомусь предметі [13, 193].

Серед народних медичних термінів зустрічаються одиниці, що містять як хроматичні, так і ахроматичні кольори. Наприклад, до позначень, в основі номінації яких є хроматичний колір, можна віднести рос. ***желтавица, желтуха*** та укр. ***жовтуха*** (у значеннях 1. "скрофульоз", 2. "гепатит"), укр. ***червінка*** (у значеннях 1. "діарея", 2. "черевний тиф") [18, IV, 453], укр. ***синятина*** (у значенні "крововилив","синяк",) [18, V, 121], рос. ***синя*** (у значенні "лихоманка"), рос. ***зелено***(у значенні "недобре", "погано" – про стан людини)[23, 11, 248]. До назв з ахроматичним кольоропозначенням належать рос. ***черная немочь***, укр.***чорна неміч*** (у значенні, "епілепсія"). Їх доповнюють найменування офіційної медицини, зокрема рос. ***красная волчанка, черная оспа, белая горячка*** та ін.

Разом з тим у позначенні хвороб та хворобливих станів використовуються назви, які не прямо, а опосередковано номінують колір. Так, на позначення лімфатико-гіпопластичного ексудативно-катарального діатезу у народній медичній лексиці російської мови вживаються такі найменування: ***золотуха, золотушина, золотушица,*** а також ***желтавица.*** Домінантою зазначеного синонімічного ряду є лексема *золотуха. Золотуха* – (*скрофульоз* від латинського scrofulae, де *скрофул* – набухання лімфатичних вузлів шиї) – термін, який вийшов із вжитку в науковій медицині з тих пір, як право громадянства знову набуло поняття "діатези", а також після того, як було доведено, що більшість так званих золотушних проявів зумовлена туберкульозною інфекцією [16, 10, 963; 24, III, 683; 25, III, 129]. Лексема *золотуха* утворена суфіксальним способом (суф. -*ух*-) від прикметника *золотой* у значенні "***жовтий, золотистий***". М. М. Шанський припускає, що аналізована назва як власнеросійське слово була запозичена українською та білоруською мовами (укр. *золотуха,* блр. *залатуха*"т.с.") [26, II, 6, 106-107].

Лексема *золотуха* відома в літературі з 1657 р.: "Объявилась де у него на ногѢ *золотуха,* и тое де болѢзнью *золотуху* захватила студа, и нынѢ объявилась

де въ правом паху да на лицѢ..." [22, 6, 60].

У писемних пам'ятках XYII-XYIII ст. ця назва функціонувала як полісемантичне слово. Поряд із зазначеною хворобою, вона номінувала захворювання гінекологічного характеру, про що свідчать "Материалы для истории медицины" (1658 р.), та лікарську рослину, на що вказує "Лечебник" (1672 р.) [22, 6, 60]. Зафіксовано також її аналітичну форму: "У Якова Соморокова *болѢзнь золотучная*, около гортани и подъ горлом раны великия служить ему не мочно"[22, 6, 60].

Слід зазначити, що в російській фаховій літературі XYIII ст. назва *золотуха* вживалась паралельно із синонімом *летучий огонь.* Так, в "Детском лечебнике" (1793 р.) знаходимо: "... *золотуха* или *летучий огонь* различается отъ коросты темъ, что въ начинающейся коростѢ пупырья бывают менѢе, нежели въ золотухѢ" (27, 19).

У російських говорах [23, 11, 335] зустрічаються словотвірні варіанти *золотушина* (Новг.), *золотушица* (Орл.), які відрізняються від загальномовної назви, відповідно, суфіксом одиничності -*ин*- та суфіксом -*иц*- .

В основі номінації усіх спільнокореневих одиниць - "колірний" симптом захворювання – шкірні виділення ***жовтого*** кольору, при цьому номінує ознаку слово – дериват від прикметника ***золотой***: позначення кольору відбувається опосередковано, очевидно тому, що ***золотой*** містить сему '***жовтий',*** що актуалізується в даному випадку. Це підтверджується тим, що ту саму номінативну ознаку містять і омонімічні народні назви рос. *желтавица* "золотуха", укр. *жовтяниця* - "гепатит", представлені в російських та українських замовляннях: "Зоры зоряниці! возьміть раба Божого И *жовтяниці*..." [10, 50]; "Помоги мне, господи, из раба божия ... золотуху выговорить ... желтую *желтавицу*, красную красавицу". [23, 9, 111].

Фольклорний матеріал свідчить про те, що народ ототожнює *золотуху* з іншою хворобою - *жовтухою* (пор. схв. *Златеница* "жовтуха", слн. zlatenica "id". – [26, II, 6, 107]). Це викликано тим, що *жовтуха (гепатит)* теж

характеризується симптоматикою, пов'язаною з ***жовтим*** кольором (такий колір шкіри пояснюється розлиттям жовчі). При лікуванні обох хвороб у замовляннях звертаються до Зорь, а також до річок з проханням змити недугу [10, 50].

Синонімом до слова *золотуха* є народне найменування *железянка* (без вказ. місця) [23, 9, 107]; з ним споріднене *железница* (Тул.) "золотушна пухлина залоз" [23, 9, 105]. Вони мотивуються тим, що під час захворювання збільшуються (запалюються) лімфатичні вузли (*железы*); пор. лат. scrofulae, укр. *залозниця* (очевидно, змінене *залозиця*), *жовниця* [21, 51] від *залоза, жовно*. Назви утворено шляхом відіменної суфіксації за допомогою морфем – *янк*-, -*иц*-. Слід зазначити, що в українських народних медичних найменуваннях суфікс -*иц*-*(я)* має значення "хвороба осередніх орудів і тканин на ґрунті запалення" [21, 10]. У даному випадку ця семантична характеристика морфем поширюється і на російські назви, номінація в яких відбувається за ознакою хвороби, однак, на відміну від попередньої лексеми, симптом тут не є "колірним", а "анатомічним".

Такою ж назвою, де колір представлений опосередковано, є російська лексема ***вогник (вочник, огник)*** – ще один приклад багатозначності народної назви, яка вживається на позначення ряду шкірних хвороб. Подібні назви зустрічаються і в українській мові: ***огник (вогник, огнік, вогнік)***. В обох мовах ці слова номінують пухирцевий висип на обличчі, зокрема на губах і коло носа. Напр.: 1. "*Огник* обметал губы" [23, 22, 329]. 2. "На щоці [в Солохи] *огник*" (30, 212).

У фаховій термінології лексема *вогник* за одними джерелами має відповідник *impetigo*(від лат. impeto – нападати, вражати) [12, 171], за іншими – herpes (від гр. herpo – повзти) [21, 11], що зумовлено подібністю патогенезу двох захворювань. Крім того, під назвою *огник* (південноросійські говори) в народі розуміють: 1) лихоманку (підвищення температури, що викликає жар – "вогонь"); 2) хворобу пітницю; мокрий лишай; 3) "гнійний нарив, чиряк" [23, 22, 329-330]. У білоруській мові *вогник* означає "струп на обличчі" [20, I, 638].

Разом з тим, у російських діалектах (Ворон.) значення "струп", "кірочка" репрезентують слова *огника* та *огница* – деривати, утворені флексійним способом від *огник* [23, 22, 330]. Сама назва *огник* є зменшувальною формою від *огонь*. Форма *вочник* (Тамб., Арх), очевидно, утворилась від *вогник* у результаті субституції [г]/[ч]. Ці назви вмотивовані, по-перше, больовими відчуттями, які нагадують опік вогнем: "На всем теле прыщики, *огник* все теложжет, чешется" [23, 22, 329]; по-дуге, зовнішнім виглядом шкіри – почервонінням, тобто в основі кольоропозначення. Використання лексеми *вогонь (вогник)* на позначення хвороби має і світоглядне підґрунтя. У назві відобразилось міфологічне мислення народу, для якого вогонь був могутньою священною стихією. Тому здавна до вогню ставились обережно, з повагою: хрестили кожен раз, коли запалювали; забороняли кидати у вогонь брудне, плювати. Звідси і пояснення появи хвороби, а разом з тим і мотивація назви *огник:* 1. "На вогонь не можна плювати, бо поприщить губу, *вогники* будуть і буде довго гнити " (28, 9); 2. "Не плюй в огонь, а то *огники* на губах будут" [23, 22, 329].

Назва *вогник (огник)* широко представлена у східнослов'янських замовляннях. Напр.: "Ішла баба чорною дорогою... Та не руба ні дуба, ні явора, ні берези, тільки руба *огник* " (31, 119). Причина хвороби та спосіб її передачі зафіксовані також у словосполученні *летучий (летячий) огонь* – багатозначній назві, що вживається в російській мові на позначення таких захворювань, як золотуха, гангрена, короста, лихоманка, віспа-вітрянка, а також impetigo [23, 17, 26, 27]. В останньому значенні ("impetigo") із цим словосполученням співвідносяться однослівні назви *летячка* "висипка, прищі на губах" (Влад.) [23, 17, 27]; *летючка* "віспа" (Забайкал.), "віспа-вітрянка" (Іван.) *летуха* "назва будь-якої хвороби, що передається повітрям" [перелітає] (Волог.) [23, 17, 26]. Можливо, однослівні назви є семантичним конденсатом словосполучної.

Той самий вогонь, що став причиною недуги, в народі використовують як засіб боротьби з нею: лікують *огник* іскрами, що висікають з кресала, вуглиною, попелом, супроводжуючи ці дії замовлянням, у якому звертаються до вогню:

"Огонь, огонь, возьми свой огник " [17, II, 645]. Лексема *огник* функціонує в українській мові і як народна ботанічна назва на позначення меландрію червоного (Melandrium rubrum). У ній реалізується схожість денотатів за зовнішньою ознакою (кольором): назва рослини зумовлена яскраво-червоним забарвленням квітки [19, I, 413].

Таким чином, семантична структура лексеми *огник* та її варіантів у всіх своїх значеннях містить сему ’червоний’ або ’пекучий’. Тобто, номінація відбувається за зовнішньою ознакою (кольором) або за суб’єктивним відчуттям, викликаним хворобою.

Яскравою ілюстрацією позначення хвороби з елементом ахроматичного кольору є народні найменування епілепсії. У народній медичній лексиці російської мови епілепсію репрезентують такі назви: *черная немочь*, синонімами якої виступають *божье, детинец, злая немочь, изниманье, кадук, кереметка, кереметница, кереметь, падучая, падная, падучка, падучая немочь (падучая немощь), падущая болезнь (падуча яболезнь), переход, порча,* Напр.: "Во всей гимназии разнесся слух, что на Аксакова находит *черная немочь*" (29, 32).

Як відзначають дослідники, в російських лікарських порадниках XYII - XYIII ст. домінували старослов’янські варіанти зазначених словосполучених назв – *падучая немощь* та *падущая болезнь (болесть).* Вони вживались як синоніми до запозиченого терміна э*пилепсия,* який функціонував у трансформованому вигляді – *епеленсия* [14, 249], *епиленсия* й *епилипсес* [22, 5, 53]. Характерно, що поряд з ними у пам’ятках писемності медичного характеру вживалися назви *епиленсиева болесть, епиленсиево страдание* [14, 250]. Очевидно, такі назви можна розцінювати як результат засвоєння мовою грецького запозичення, наближення іншомовного терміна до російських аналітичних найменувань з характерною структурою (пор. *грыжная болезнь* та ін.).

Перелік народних назв епілепсії свідчить, що на позначення недуги в народній медичній лексиці російської мови використовувались як синтетичні,

так і аналітичні назви. Характерно, що російські аналітичні назви переважно мають аналоги в народній медичній лексиці української мови, пор.: рос. *злая немочь* – укр. *зла болість, зла бола, зла хвороба;* рос. *черная немочь* – укр. *чорна хвороба, чорна болізнь (болість), чорна слабість;* рос. *падучая немочь (немощь), падучая (падущая) болезнь* – укр. *падуча хвороба, падуча слабість; нечиста слабость, нечистий біль.* В обох мовах іменникова частина усіх зазначених словосполучень являє собою родову назву (а в структурі значення – родову сему), вона представлена субстантивами: рос. *немочь (немощь) болезнь;* укр. *болізнь (болість, бола), хвороба.* Прикметник у структурі значення словосполучення як семантичної єдності виконує функцію видової семи – він актуалізує характерну ознаку захворювання. У зазначених назвах це ад'єктиви рос. *злой, падучий, черный;* укр. *злий, падучий, нечистий, чорний.* При цьому *черний*, що вживається у значенні "нечистий, потойбічний", мотивує появу хвороби, адже, як відзначають дослідники [3, 35; 4, 10], у народі виникнення епілепсії найчастіше пов'язують з дією нечистої сили. Звідси російська назва *бесна(я)* (Арх.), що номінує епілепсію та інші подібні хвороби, які приписувались одержимістю бісом [17, I, 158]. Це підтверджує й український ад'єктив *нечистий* у складі словосполучень *нечиста слабість, нечистий біль*; він прямо вказує на походження хвороби. Назви зі складовим елементом *черний,* очевидно, зумовили і спосіб лікування хвороби, який полягає у тому, що людину під час епілептичного нападу покривають чорною тканиною. Прикметник рос. *злой*/ укр. *злий* актуалізує видову сему, що вказує на особливо жорстокий характер захворювання, яке мучить, виснажує людину. Усі зазначені аналітичні найменування є евфемізмами, що характерно для народної медичної лексики при номінуванні особливо важких захворювань.

Аналіз колоративної складової в медичних назвах показує, що серед кольороназв представлені ті, що містять ахроматичні кольори спектра та основні хроматичні. Не виявлено назв, до складу яких входили б колоративи *оранжевий* та *фіолетовий*. На нашу думку, це обумовлено тим, що, по-перше, означені кольороназви менш притаманні народному мовленню, по-друге, більш суттєвим є той факт, що при номінації за зовнішньою ознакою в

людській свідомості фіксується максимально визначений колір. Це підтверджує Ю.Д.Апресян, який відзначає градацію кольороназв (прикметників) за семантичною ознакою граничності: «Якщо спектр розділити на ділянки, які називатимуться основними кольоропозначеннями (червоний, оранжевий, жовтий и т.п.), то максимальному ступеню певного кольору буде відповідати середина відповідної ділянки. Дійсно, на ділянці червоного кольору, наприклад, відхилення в одну сторону буде давати поступовий перехід в оранжевий колір, а відхилення в іншу сторону – в фіолетовий. Середина ж ділянки буде відповідати ідеально червоному кольору. Аналогічним чином виглядає ситуація і з усіма іншими кольоропозначеннями» [2, с. 44].

З точки зору морфологічної віднесеності серед народних медичних позначень представлені іменники (рос., укр. ***вогник***, рос. ***желтяница***, укр. ***жовтяниця***), прикметники (рос.***черная*** *немочь*, укр. ***чорна*** *неміч*) і окремі прислівники (рос. ***зелено***).

Народні медичні терміни з колоративами можуть бути полісемантами, при цьому семантична структура кожного значення містить сему ‘колір’, яка і визначає принцип номінації. Характерним є те, що в одній і тій же назві, що містить кольоропозначення, номінація за зовнішньою ознакою поєднується з іншими принципами: за симптоматикою, походження хвороби тощо. Найменування кольору у складі медичного терміну може метафоризуватися (***чорна*** *неміч*): номінувати патологію за народними уявленнями про сутність і причину недуги.

В статті представлено аналіз декількох народних медичних назв з колоративами. Перспективним вважаємо дослідження кольороназв у офіційній медичній термінології у зіставленні з народними найменуваннями та інших терміносистемах в культурологічному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алимпиева Р.В. Семантическая значимость слова и структура лексико-семантической группы: На материале прилагательных цветообозначений русского язика / Р. В. Алимпиева. – Л.: ЛГУ, 1986. – 177 с.

2. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика / Ю. Д. Апресян. – М.: Наука, 1995. – 472с.

3. Болтарович З.Є. Народна медицина українців : автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.07 «Історія науки і техніки» / З. Є. Болтарович, НАН України. Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології. – К., 1992. – 46 с.

4.Болтарович З.Є. Народна медицина українців / З. Є. Болтарович; ВАН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського, Львівське відділення. – К.: Наукова думка, 1990. – 232 с.

5. Васильева А. П. Цвет и название цвета в русском языке / А. П. Васильева. – М.: КомКнига, 2005. – 276 с.

6. Григорьева И. В. Исследование цветообозначений в современной лингвистике Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Казахстан. Режим доступа: http://www.rusnauka.com/ESPR_2006/Philologia/9_grigor_eva.rtf.htm

7. Жидкова Ю.Б. Метафоризация медицинских терминов в художественных произведениях русских писателей / Ю.Б. Жидкова // Русский язык в условиях интеграции культур: XXVI Распоповские чтения: Материалы международной конференции. В 2 ч. – Ч. II. – Воронеж: ВГУ, 2008. – С. 79-86.

8. Зубкова О. С. Специфика функционирования медицинской метафоры и медицинской метафоры-термина в индивидуальном лексиконе / О. С. Зубкова // Вопросы когнитивной лингвистики – 2006 – №3. – С. 84 – 89.

9. Косых Е. А. Система цветообозначений в русском языке: к созданию и публикации «русской энциклопедии цвета» / Е. А. Косых // Вестн. Барнаул. гос. пед. ун-та. Сер. «Психолого-педагогические науки». – 2002. – №2. – С.28 – 34.

10. Крушевский Н. Заговоры, как вид русской народной поэзии // Извстия Варшавского университета: оттиск из Варшавского Университетского издания. – 1876. – №3. – С. 1 – 69.

11. Кульпина В.Г. Теоретические аспекты лингвистики цвета как научного направления сопоставительного языкознания: дисс….доктора филол. наук : 10.02.20 / Кульпина Валентина Григорьевна. – М., 2002. – 695 с.

12. Петрова О.Б. Структурно-семантична характеристика медичної термінології та народних найменувань шкірних хвороб в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / Петрова Ольга Борисівна.– Х., 1994. – 226 с.

13. Сапига Е. В. / Цветообозначения в современной лингвистике: семантический и семиотический аспекты / Сапига Е. В, Репина М. В., Жукова С. В. – Краснодар:

Историческая и социально-образовательная мысль. 2016 – . – Том 8, №2. Часть 2. – С.192 – 195.

14. Терехова В.С. Лексика народной медицины (по материалам лечебников XYII– XYIII вв.: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Терехова В. С. – Л., 1965. – 390 с.

15. Юрина Е. А. Способы толкования образных цветообозначений, мотивированных наименованиями пищевых продуктов, в «Словаре русской кулинарной метафоры» / Е. А. Юрина, А. В. Боровкова // Вопросы лексикографии. – 2014. – №2(6). – С. 106 – 119.

16. Большая медицинская энциклопедия: в 36 т. / гл. ред. А. Н. Бакулев. – М. : Советская энциклопедия, 1956-1964.

17. Даль, В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / Владимир Даль. – М. : Рус. яз., 1989-1991. – Т. 1-4.

18. Гринченко, Б. Д. Словарь украинского языка : в 4 т. Т. 1-4. К., 1907 : (Репринтне видання) / Б. Д. Гринченко. – К. : Лексикон, 1996.

19. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) [та ін.]. – К. : Наукова думка, 1983-1989. – Т. 1-7.

20. Преображенский, А. Г. Этимологический словарь русского языка : в 2 т. / А. Г. Преображенский. – М. : Изд-во ин. и нац. слов., 1959.

21.Російсько-український медичний словник: матеріяли до Української медичної термінології. – К. : [Київ. Губ. Відділ Охорони Народного Здоровля], 1920. – 144 с.

22. Словарь русского языка XI-XYII вв. / АН СССР, Ин-т рус. яз. ; гл. ред. Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1975-1991. – Вып. 1-17.

23. Словарь русских народных говоров / АН СССР, Ин-т рус. яз. – Л. : Наука, Ленигр. отд., 1965-1991. – Вып. 1-26.

24. Словник української мови : в 11 т. / НАН України, Ін-тут мовознавства ім. О. О. Потебні ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970-1980.

25. Энциклопедический словарь медицинских терминов : в 3 т. / гл. ред. Б. В. Петровский. – М. : Сов. энциклоп., 1982-1984.

26. Этимологический словарь русского языка / МГУ им. М. В. Ломоносова, Филолог. ф-тет ; под ред. Н. М. Шанского. – М. : Изд. Моск-го ун-та, 1963-1982. – Т. 1-2. Вып. 1-8.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

27. Детский лечебник : сочинение славного монтпельского врача, в пользу детей написанное : в 2 ч. / пер. с латин. Ф. И. Барсук–Моисееева. – М. : Тип. А. Решетникова, 1793. – Ч. 2. – 280 с., [YIII] с.

28. Дмитренко, М. К. Народні повір'я / М. К. Дмитренко. – К. : [Б. в.], 1994. – 67 с.

29. Аксаков, С. Т. Собрание сочинений : в 5 т. / С. Т. Аксаков ; под общ. ред. С. Машинского. – М. : Правда, 1966. – Т. 2. – 499 с.

30. Квітка–Основ'яненко, Г. Ф. Твори : в 6 т. / Г. Ф. Квітка–Основ'яненко. – К. : Держлітвидав, 1956. – Т. 2. – 496 с.

31. Українські замовляння / упоряд. М. Н. Москаленко ; авт. передм. М. О. Новикова. – К. : Дніпро, 1993. – 309 с.